

Helgelendingen

Helgeland
Historielags
info-blad

Årgang 29

Nr. 1

2010

Lovund & Løkta

Svein Laumann har gitt en omfattende kommentar til Rune Bangs bok «Lovund – gården og folket – et historisk tilbakeblikk på et av Helgelands mest markerte øysamfunn.

Astrid Hvidsten gir en utfyllende beskrivelse av Løkta Museum.

Mye å lese i denne utgaven av Helgelendingen.

ÅRBOK FOR HELGELAND 2010

de siste så solide årbokutgivelser. At denne årboka er den 40. i rekka og dermed en jubileumsbok, er ikke gått upåaktet hen. Historielagets gode og engasjerte formann, Ørnulf Kibsgaard, har ikke i liten grad minnet oss om dette jubileumsåret med en antydning spektakulær feiring i forbindelse med årsmøtet i Mosjøen til høsten. Den gode skriver Per Smørvik har til vår glede sagt seg villig til å tegne et bilde av historielagets 40-årige historie. I tillegg vil årboka i år, som tidligere, legge vekt på det forhold at vi prøver å få med artikler som dekker hele regionen samt at vi i den grad det er mulig tar hensyn til både en tematisk og kjønnsmessig balanse.

Interessen for lokalhistorie og slektsgransking har aldri stått sterkere enn i dag. Mange er på jakt etter røttene sine, og noen søker kanskje motvekt i den lokale kulturen med den økende globaliseringen i samfunnet. Årets årbok tar sikte på å opprettholde denne interessen og kanskje til og med styrke den.

**Årboksredaktør
Harald Monssen, Mosjøen**

Årboknemnda er kommet godt i gang med det viktige og grunnleggende arbeidet for årets årbok. Første møte er avviklet, og så langt er det ingen ting som tyder på at ikke årets årbok vil foreligge i god tid før julehandelen setter inn. Samtlige medlemmer i nemnda er i full gang med å knytte kontakter med skriveføre og skrivevillige forfattere. Noen er allerede på plass og noen må "bearbeides"

noe mer før vi kan være sikre på et endelig manuskript. Vi har imidlertid store forhåpninger om at det "der ute et eller annet sted" sitter personer enten med mer eller mindre ferdigskrevne artikler eller med tanker/ideer om stoff som passer i årboka. Vi vil være mer enn takknemlig om det tas kontakt med oss.

Vi har naturligvis registrert store forventninger etter

Tur til Lånan 2010

Historielaget og Oladalens Venner planlegger nye turer til Lånan. Turene i fjor var svært populære, og mange fikk dessverre ikke anledning i å delta. Det planlegges nå turer til Lånan med start i Sandnessjøen.

Tidspunkt juni/juli. Avreise fra Sandnessjøen blir kl 09 00.

På Lånan vil det bli omvisning under ledelse av Hildegunn Iversen og lunch. Se www.laanen.no for mer informasjon. Turene vil bli annonsert.

Lovund – gården og folket

Rune Bang.

Foto: Klaus Solbakken.

Om forfatteren

Rune Bang er en kjent og skattet lokalhistoriker på Helgeland. Allerede i 1983 begynte han å publisere lokalhistorisk stoff fra Lurøy. Etter 1983 er det i alt kommet ut 18 årbøker. Det er ikke å ta for sterkt i når vi sier at Rune har stått for mesteparten av denne imponerende innsatsen. Han har forfattet omtrent hundre artikler om ulike historiske emner som til sammen utgjør mer enn 3000 sider lokalhistorie.

Om Lovund

Historia om Lovund er på flere måter ei oppfølging av boka om Nordbygda som ble ferdigstillet i 2007. Forfatteren sier at det bak-enforliggende arbeidet med denne boka har pågått i mange år.

Å yte denne boka en grundig og skikkelig omtale er ikke mulig på det begrensede området en har til rådighet i Helgelendingen. Det er likevel en stor utfordring å få omtale dette lokalhistoriske praktverket, og å gi leserne av Helgelendingen en liten smakebit av hva boka inneholder.

Arbeidet er ruvende – i alt er boka på 368 sider.

Bokas inndeling

Forfatteren har inndelt Lovunds historie etter en kronologisk tidsakse.

En artikkel av Jacob Møller tar for seg hvordan øya ble dannet. Her får leseren innblikk i øyas geologiske historie, hvilke bergarter fjellmassivet består av, hvordan istida har vært med på å forme øya, klimaendringene og etter hvert hvordan den marine grense har endret seg opp gjennom årtusener.

Omslagsbildet er hentet fra Ytre Strand.

Lovund - gården og folket forts.

*Akvarell av den gamle bosettinga i området Vika, hvor husmannsplassene rådde grunnen gjennom mange år.
Tegning: Johannes Lovund*

I neste kapittel beskriver Inge Sørgaard den (de) første bosettingen(e) på Lovund. I den informative artikkelen blir leseren innviet i steinaldermenneskenes bruk av Lovund og omkringliggende områder som base for fiske og fangst. Det rike ressursgrunnlaget gav muligheter for stadig flere mennesker. I steinalder – og jernalderperioden var det imidlertid ikke fast bosetting på Lovund hele året. En rekke interessante funn bekrefter spor av mennesker fra denne perioden.

Uteliggerborgerne

Uteliggerborgere har fått et lite men meget interessant omtale. Her som mange andre streder langs kysten kom handelsborgere fra Trondheim og Bergen og drev handel.

Bosetting – produksjon – driftsmåter

Rune Bang gjør et tilbakeblikk på Lovunds bosettingshistorie. Han kommer inngående inn på produksjon og driftsmåter, og viser at Lovund fikk fast bosetting en gang i Middelalderen.

Husmannsvesenet

Husmannsvesenet har fått sitt eget kapittel. Det er meget interessant lesing, og det viser at forfatteren har gått grundig inn i denne sosiale underklassens levetilstand.

Lundefuglen - en ressurs for samfunnet

Lundefuglen har fått sin fortjente plass i boka. Forfatteren kommer med mange opplysning-

Bebyggelsen ca. 1990.

*Det eldste
prospektkort
fra ca 1900.
Innfelt en
lundefugl*

ger om lundefuglen. Fuglen var en viktig ressurs for folk på Lovund ei tid. Også fangstmetodene blir beskrevet.

Storsildfisket – et eventyr på Helgeland

Lovund, som mange andre kystsamfunn på Helgeland, opplevde det eventyrlige storsildfisket i perioden 1864 – 1873. Dette kapitlet er skrevet av Kåre Roland. Nå fikk Lovund et krattig oppsving både økonomisk, kommunikasjonsmessig og på andre områder.

Utvandring til Amerika

Rune Bang har viet utvandringsproblematik-

ken plass i et eget kapittel. (1865 – 1925)

Kvinnenes sentrale plass i samfunnet

Kvinnene har fått sin fortjente plass i boka. Julla Larsen skildrer på en troverdig og lavmelt måte hvordan kvinnenes hverdag artet seg, hvilket enormt arbeidsfelt de måtte beherske, det store ansvar de måtte bære og det livsmot, humør og den glede de likevel utstrålte.

Mot ei ny tid

Ei ny tid er i emning! Vi er ved hundreårsskiftet (1900), posttjenesten blir etablert, kommunikasjonene forbedres, økonomien blir gradvis bedre, en sterk religiøs bevegelse feier inn over Lovund, frikirka får ei enestående sterk stilling. Alle disse store og viktige tema er grundig belyst av Rune Bang.

Lurøys første båtbyggeri ble etablert på Lovund først på 1900-tallet. "Lovundkutteren" ble et kjent begrep på ytre Helgeland, og gav arbeidsplasser og aktiviteter for mange. Så kommer "Godbiten" – seilaksen som ble landskjent.

Rune Bang kommer til slutt litt inn på utviklinga av Lovundsamfunnet etter 1970. Dette er imidlertid et eventyr som krever sin egen historie, og som derfor ikke blir omtalt her.

To venninner ute på sparketur en fin vinterdag.

Lovund - gården og folket forts.

En flott fisk.

Gårds - og slekthistorie

I tillegg til alt dette har hver enkel gård fått sin egen historie. Hver bruker i Lovund fra 1610 til 1920 er registrert. Det er også gitt en oversikt over alle husmannsplassene på Lovund fra 1850 til 1940.

Forfatteren deler gårds - og slekthistorie inn i tre hoveddeler:

1. Kort gårdsbeskrivelse, brukets navn, ressurser, eiere mv.
2. En del som er kalt " folket på gården "
3. En detaljert oversikt over slekt og familier som har hørt til på gården.

Familier på småbruk og husmannsplasser er omtalt i et eget avsnitt.

Oppsummering

Rune Bang har med Lovundboka nok en gang gjort et fremragende og meget imponerende arbeid. Boka er så omfangsrik og detaljert at den både kan benyttes som oppslagsverk og som deltema for de som ikke leser hele boka i sammenheng. Lovund har fått sin historie – ei historie rik på hendelser – preget av oppgangstider og nedgangstider – preget av fremgang og utvikling – et folk som har strevd og arbeidet hardt for sitt og sine. Lovundfolket har opp gjennom tidene visst å ta vare på og nyttiggjøre seg sine ressurser.

Tiltakslyst og initiativ preger mange personer fra Lovund. Samfunnet utviklet relativt tidlig grynderånd og evne og vilje til å satse. Dette kombinert med en sterk arbeidsinnsats og vilje til å klare seg selv preget og preger

dette samfunnet. Når en leser Lovundboka, blir en også slått av den samarbeidsånd og det samhold som gjennomsyrrer samfunnet.

Billedstoff og illustrasjoner

Rune Bang har " krydret " boka med mye godt billedstoff med stor spennvidde. Vi ser folk i hverdagsliv, bilder fra arbeidsliv som illustrerer liv og virke. Bilder av kvinner og menn, barn og gamle, høytid og fest, båter og bygninger, portretter og naturbilder. I tillegg kommer en rekke illustrasjoner, tegninger og grafiske fremstillinger.

Helgeland Historielag vil gratulere Rune Bang med et meget solid og grundig arbeid. Boka er et stort bidrag til Lovund sin allerede stolte historie.

Vi gratulerer lovund-folket og Lurøy kommune!

Det er vårt håp at alle lokalhistorisk interesserte personer leser denne boka. Selvfølgelig bør alle skole og biblioteker på Helgeland kjenne sin besøkestid og skaffe seg boka. En lokalhistorisk godbit som gir kunnskap og innsikt !

Svein Laumann

En riktig kveldsidyll

Løkta Museum – et lite og ungt museum

I løpet av 2004 ble en mange år gammel drøm på Løkta til virkelighet: vi fikk kjøpe småbruket Sjhåjen med ca 6 da av jordarealet til museumsformål.

Husene på plassen i Breivika består av fjøs, uthus og stue, det ligger ca 100 m fra sjøen. Ingen hus var modernisert og de har det gamle utseende til et fisker/bonde-småbruk, bl.a. har fjøset plass til 3-4 kyr. Bygningene trengte sårt til vedlikehold, men var i relativt bra forfatning til tross for at bruket ikke hadde vært i drift på ca 30 år.

Løkta Museumsforening ble stifta i oktober 2004 for å forestå kjøpet og for å ta fatt på arbeidet med å få til ei bygdesamling for Løkta. Formålsparagrafen i vedtektene sier at

vi skal: ta vare på gjenstander, skriftlige kilder, foto, dokument og annet kildemateriale fra gammel tid. Spre kunnskap om stedets historie ved bl.a. foredrag og omvisninger, og samarbeide med beslektede lag og organisasjoner både på og utenom Løkta.

Til å finansiere oppstarten ble det tatt opp et lån på kr 150000,- , hvor 100000,- gikk til selve kjøpet av eiendommen, resten var startkapital til drifta.

Laget har nå 40 medlemmer, ca halvparten av disse er utflyttede Løkt-væringar som betaler kontingent, og kommer på besøk når de er heime. Dette gir kjærkomne penger i kassa, spesielt har vi et utflyttet medlem som bidrar med 5-sifret kontingentbeløp.

Løkta Museum – forts.

Fra påsken og utover sommeren, spesielt i turisttida, har vi arrangement, disse gir oss bra netto. Da har vi gjerne ei tema-utstilling med presentasjon, kan nevne at et medlem hadde med ei gammel smie og viste bruken av denne, og en annen gang ble vi vist laging av hamp-tau.

Noen foredrag har det blitt, et om Fredrikke Tønder Olsen, kjent for kvinnesaksarbeide, hun ble født og vokste opp i Kopardal her på Løkta. Ellers har det vært et om Iver Anker Johansen som var født og oppvokst på Sjihåjen, han ble senere prest – og en markant og aktiv person i USA. Vi har arrangert ei arkeologisk vandring rundt øya vår med tilhørende foredrag.

På St.Hans-tilstelninga har vi gamle leiker for unger i alle aldre, ellers har vi natursti med premiering. Sjølsagt selger vi kaffe og noe å spise. På tunet mellom husene kan vi samles ved et solid laget utebord, og her er grillplass med enkle benker rundt.

Gjesteboka viser at vi hvert år har mellom tre og fire hundre personer innom. De fleste

av disse kommer på tilstelningene. Men det kommer og turister som ønsker å få omvisning på Sjihåjen med tilhørende informasjon.

Foreløpig alene

Det har flere ganger vært diskutert om vi burde være tilsluttet et større museum gjennom regional tilhørighet, men vi har funnet ut at vi foreløpig er best tjent med å stå alene. Da kan vi bestemme hva vi skal drive med og hva

vi skal legge vekt på å stille ut til enhver tid. Vår geografiske beliggenhet gjør det vanskelig å representere en spesiell museal bit. Vi ønsker heller å presentere det som har vært spesielt for Løkta – i størst mulig bredde.

Men det betyr at det er lagt ned svært mye arbeide med å søke om midler fra flere

steder til å ta vare på bygningene. Størst tilskudd har vi fått fra de kommunale "Smil"-midlene, siden det er et landbruksmuseum vi vil skape. Vi har og fått noen kr fra Veolia. Pengene er brukt til kjøp av materialer. Alt arbeide er gjort på dugnad. Og folk har stilt opp på enormt mye dugnad de fem årene vi

Løkta Museum – forts.

har drevet. Det er skifta ytterkledning på det meste av husene, bytta vinduer, pussa utvendige murer og reparert murpipene på stuetaket. Aller først fikk vi 8000 kr fra "Ta et tak" fra Norsk Kulturarv, det holdt til å kjøpe inn nye takplater til fjøset. Innvendig i fjøs-rommene er det jobbet mye, med rengjøring og rydding for å få i hus noe av de gjenstandene vi har fått. Sist høst ble det kalket inne i fjøset, de fire gamle kubåsene ser nå riktig så innbydende ut.

Den gamle utedoen i fjøset er behørig restaurert – men bare for å se på - ikke til bruk!

Til og med hagen har fått ei stor ansiktsløfting, det ble fjerna svære graner og ødelagte trær, sådd inn på ny og vi planta om gamle småbusker, løker og stauder. Nytt stakittgjerde er satt opp etter gammel modell.

Vi har medlemmer som stiller på dugnad med anleggsredskaper. Det kom godt med i hagejobbinga og likedan da ny vei måtte anlegges; den gamle var bare ei gangsti. I samme jobben ble det laga en helt nødvendig parkeringsplass.

Små og store gjenstander strømmer til museet, mye arbeide må ennå gjøres før alt får sin plassering. Arbeidet med museet er bare i begynnelsen. Dersom vi får midler, er det tanker om å gjenskape Steinhuggerskuret til Ernst Ekmann som hadde sitt levebrød som steinhugger på Løkta. Han fant veien hit da stein til Sandnessjøen Sykehus ble hugd ut på Horn. Museet har fått redskapene hans.

Et annet klenodie vi har fått er kjerna fra Løkta Meieri som var et av de mange meieriene først på 1900-tallet. Skal tro hvor mange andre kjerner fra den tida som finns?.

Guiding

Telefon-nr til personer her på Løkta som kan gi omvisning – også på kort varsel – skal legges ut på nettportalen loektaportal.no, og de vil finnes på oppslagstavla ved fergeleiet.

Tidspunktene for arrangementene våre vil bli lagt ut på nettportalen og på tavla. Kom gjerne på besøk!

Astri Hvidsten

Etterlyser stoff om Amtsskolen (Fylkesskolen) i Helgeland

I 1844 ble den første folkehøyskole opprettet i Danmark etter ideer av den danske pedagogen N.F.S. Grundtvig. Han var ikke bare pedagog, men han var dansk prest, forfatter, filosof, salmedikter, folkeopplyser og politiker.

I 1864 ble den første folkehøgskole opprettet i Norge etter mønster av den danske folkehøgskole. Folkehøgskolene skulle være eksamensfrie og frilynte skoler, i hovedsak knyttet til internater landet rundt. De skulle være en skole for livet.

I "Morgenbladet" ble det klaget over at høy-skolemennene i "Selvoppgivelsens Feighed og utaalmodige Slaphed ikke længer vedkjenner sig den norske Nationals Særmerke, men i provinciell Underdanighed venter national Forløsning for sig selv og sit Folk ved at kaste sig i Armene paa en saa gjennemdansk og tilmed fladbundet Aandsretning som den Grundtvigianismen."

Spissformulert var Folkehøgskolen venstresidens skole, og en torn i øyet på høyresiden som hadde flertall i Stortinget. I 1875 vedtok Stortinget at det skulle opprettes en Amtsskole som motvekt. Den skulle styres av Amtet. I Nordlands Amt ble det opprettet 3 Amtsskoler som skulle være ambulerte. Amtsskolen i Helgeland startet 1876 og ambulerte slik: Brønnøe 1876-1878 (4 kursus), Alstahaug 1878-1880 (4 kursus), Vefsn 1880-1885 (10 kursus), Hemnes (1885-1889 (8 kursus), Vefsn 1889-1894 (10 kursus), Nesna 1894-1903 (18 kursus) og Hemnes 1903-1957 (Opphold 1940-45).

Som medlem av Hemnes historielag har jeg tatt initiativet til innsamling av stoff om Amtsskolen/Fylkesskolen i Helgeland. Stofftilgangen er svært begrenset da skolearkivet som befant seg på Hemnesberget gikk tapt under krigen. Klassebilder 1920-57 er reddet og dermed kan man lage tilsvarende klasselister. Så ble det funnet en notisbok for elevenes fravær og dermed kan man rekonstruere noen klasselister mellom 1890-1902. Hovedstoffet er en rapport over skolens virksomhet mellom 1876 og 1914 utarbeidet av bestyrer Stenbro.

Så langt det er mulig vil det bli samlet inn stoff fra alle stedene Amtsskolen ambulerte. Her ønsker man bilder av skolehusene, navn på elever, bilder og litt biografidata over elever, som gikk skolen utenfor de tider hvor man har klassebilder. Om det er mulig vil det bli et kapittel om hvert skolested. Det arbeides også med å samle inn korte biografier over flest mulig elever som er avbildet på klasselistene (hittil 41 sider). Det vil også være kjærkomment å få bilder av gjenstander som ble snekret på sløyden eller brodert i håndgjer-ningstimene, osv.

Med hjelp fra gode krefter kan dette bli en "Helgelandsbok".

**Stoff mottas med takk av:
Harald Brygfjell, Sletteløkkå 38 C,
0597 Oslo.**

Tlf: 2216 4187/mob 900 91 038.

E-post: hbrgyfje@online.no.

Årsmøte i Helgeland Historielag 2010

Årsmøtet i historielaget vil bli avviklet i **Mosjøen i dagene 17-18 sept.**
Møtested Fru Haugans hotell.

Laget er 40 år i år og dette ønskes markert.

Overnatting på Fru Haugans hotell.
Frammøte innen fredag 17. sept. kl 18.
Program på kvelden.

Årsmøtet lørdag 18. sept. kl 9.

Internett: www.helgeland-historielag.no

Utgitt av Helgeland historielag, Skjervengan 32, 8657 Mosjøen

Redaktør: Ørnulf Kibsgaard

HELGELENDINGER I NEW YORK

Mediebyrået Mye i Media i Mo i Rana planlegger å utgi et magasin om helgelendinger i New York. I den forbindelse søker byrået informasjon om helgelendinger som har utvandret til verdensmetropolen.

Temaet for den nye utgaven av Mye i Medias eget magasin Positivt er å finne spor av Helgeland i New York. Magasinet vil knytte Helgeland og New York sammen i fortellinger om mennesker med tilknytning til begge stedene. I flere av reportasjene vil intervjuobjektene være utflyttede helgelendinger. Mye i Media ønsker også å knytte Helgeland og New York sammen i en historisk kontekst, og vil fokusere på

den historiske forbindelsen mellom disse to stedene.

- Vi ønsker opplysninger både om tidligere generasjoner helgelendinger som utvandret til New York, og helgelendinger som bor i byen og dens omegn i dag. Vi ønsker gjerne tips, beretninger og anekdoter om folk i fortid og nåtid, forteller journalist Anders Ildstad i Mye i Media.

Mediebyrået reiser over til New York i april for å lage intervjuer og reportasjer om folk med tilknytning til Helgeland. Magasinet planlegges å bli utgitt før sommeren. Har du derfor små eller store tips, kontakt Mye i Media på telefon 99501790 eller skriv til anders@myeimedia.no.

STYRET – HELGELAND HISTORIELAG:

Leder: Ørnulf Kibsgaard, Skjervengan 32, 8657 Mosjøen, tlf. 75 17 75 23
Mobil: 480 59 859. E-post: ornulf.kibsgaard@start.no

Sekretær: Roald Tokle, Bausteinbergan 14, 8663 Mosjøen, tlf. 75 17 05 95
Mobil: 951 68 086. E-post: tokle@combitel.no

Kasserer: Svein Laumann, 8813 Kopardal, tlf. 75 05 46 72
Mobil: 906 38 397. E-post: sjola@frisurf.no

Styremedlemmer:

Rigmor Bosness, Boks 458, 8801 Sandnessjøen
Mobil: 482 50 270. E-post: rbosness@online.no

Tone Korsvold Grimsø, Grimsøy, 8980 Vega, Tlf: 75 03 65 31
Mobil: 478 99 248. E-post: kje-grim@online.no

